

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף צא

(בעמוד הקודם)

תנו רבנן שור תם שהמית והזיק: שור תם שהרג בן אדם ולאחר מכן הזיק לאחרים, דנים אותו על ה'דיני נפשות' שהרג ולא דנים אותו על ה'דיני ממונות' שהזיק. אבל שור מועד שהרג ואחר כך הזיק, דנים אותו קודם כל על מה שהזיק ואחר כך על מה שהרג. ואם קודם דנו אותו על הדיני נפשות, כבר לא דנים אותו יותר על הדיני ממונות.

קושיא: וכי קדמו ודנוהו: הגמרא מקשה מדוע אם הקדימו ודנו אותו על הדיני הנפשות כבר לא דנים אותו על הדיני ממונות?

תירוץ: אמר רבא **אשכחתינהו:** מצאתי את התלמידים של רב שישיבו ואמרו - ברייתא זו היא כדעת רבי שמעון התימני הסובר 'מה אגרוף מיוחד וכו'. כלומר דוקא הכאה שהיתה בחפץ כמו 'אגרוף', שניתן להביאו לבית דין ולאמוד האם המכה עשתה את החבלה, או שהגוף החלש של הניזק גרם לו להיחבל, חייבים עליה. אבל אם החפץ נאבד ובית דין לא יכולים לאמוד אותו, החובל פטור.

אלמא: מדברי רבי שמעון התימני עולה, שצריך אומד של השור בבית דין כדי לקבוע תשלום על הנזק שהוא עשה. ומכיון שקודם דנו את השור על דיני הנפשות ונגמר דינו להריגה, הורגים אותו מיד, ולא משהים אותו בשביל שבית דין יוכלו לאמוד את ה'אגרוף' שעשה, כי אסור לענות את הדין. [אמנם עיקר האיסור להשהות את קיום גזר הדין הוא בבן אדם, אבל יש היקש בין מיתת השור למיתת הבעלים. חידושי הראב"ד]. ומכיון שאי אפשר לאמוד אותו ממילא אי אפשר גם לדון על הנזק שעשה.

ואמינא להו אנא: ואמרתי להם אני (רבא) - ניתן להעמיד את הברייתא כרבי עקיבא הסובר שלא צריך לאמוד את ה'אגרוף' בבית דין, ומדובר כאן שהבעלים ברח ולכן אי אפשר לדון את השור בדיני ממונות, כי לא ניתן לדון אדם שלא בפניו.

קושיא: **אי ברח:** אם מדובר שהבעלים ברח, אם כן אפילו אם לא דנו את השור קודם בדיני נפשות, אלא באים לדון אותו קודם בדיני ממונות, אי אפשר לדון אותו! כי כאמור לא ניתן לדון אדם שלא בפניו.

תירוץ: **דקביל סהדי וברח:** מדובר שבית דין התחילו לדון על הנזק וכבר קבלו את העדים שהעידו על הנזק שעשה השור, ואז ברח הבעלים. ואמנם עכשיו כבר אין בעיה לגמור את הדין שלא בפני הבעלים, אבל מאידך אין טעם לגמור את הדין. משום שהבעלים ברח ולא השאיר שום נכסים, ואין מהיכן לגבות את הנזק, כי השור כבר נפסק דינו להריגה.

קושיא: **סוף סוף מהיכא משתלם:** אם מדובר שהבעלים ברח, מדוע אם עדיין לא דנו אותו בדיני נפשות דנים אותו קודם בדיני ממונות, והרי הבעלים ברח ולא יהיה מהיכן לגבות את הנזק, כי את השור צריכים לדון לאחר מכן בדיני נפשות.

תירוץ: **מרידיא:** משכירים את השור לחרישה ואת הכסף משלמים לניזק, ולאחר מכן דנים את השור בדיני נפשות. (אבל אם קודם דנו את השור בדיני נפשות לא דנים אותו בדיני ממונות, כי לא ממתנים עד שישכירו את השור אלא הורגים אותו מיד).

קושיא: **אי הכי תם:** אם כן מדוע בשור תם אומרת הברייתא שלא דנים על הממונות? הרי אפשר לדון אותו קודם על הדיני ממונות ולהשכיר אותו לחרישה, ולאחר מכן לדון אותו על הדיני נפשות.

תירוץ: **אמר רב מרי בריה דרב כהנא:** מכאן מוכח שחרישת השור אינה נחשבת לחלק מהשור, אלא כשאר נכסים של בעל השור. והדין הוא ששור תם משתלם רק מגופו ולא מהעלייה (= מנכסי הבעלים).

*

איבעיא להו יש אומד לנזקין או אין אומד לנזקין: האם בית דין צריכים לאמוד את ה'אגרוף' לגבי נזקין או לא. (השואלים לא ידעו את מחלוקת רבי עקיבא ורבי שמעון התימני). **הספק:** האם דוקא לגבי דיני נפשות צריך לאמוד האם במכה שהיכה אותו היה כדי להוציא לו את הנשמה או לא, וזאת משום שנאמר ברוצח "וְאִם בְּאֶבֶן יִדְ אִשָּׁר יָמוּת כִּה הִכְהוּ". אבל לגבי נזק אין צורך באומד כזה. או שאין הבדל בין נזק למיתה.

ת"ש מה בור: התורה כתבה בפסוק 'בור', כי סתם 'בור' הוא בעומק עשרה טפחים, ועומק כזה עשוי להמית את הנופל בו. ומכאן לומדים לכל סוגי החפירות שדוקא אם היה בחפירה כדי להמית ונפל שם בעל חי ומת, חייב. אבל אם היה הבור או החפירה פחותים מעשרה טפחים ונפל שם בעל חי ומת, פטור. אך אם ניזוק שם חייב.

מאי לאו: לכאורה כוונת המשנה 'ואם הוזק בו חייב', 'מלמטה למעלה' כלומר שמגובה טפח ועד פחות מעשרה טפחים אם הוזק חייב. מוכח שאין צריך לעשות 'אומד' לנזיקין, כי נמצא שבכל מצב שהזיק אותו הוא חייב (אפילו בטפח).

דחייה: לא ממעלה למטה קא חשיב: כוונת המשנה 'מלמעלה למטה' כלומר בבור עמוק מאד עד למינימום של עומק עשרה טפחים חייב על מיתה, אבל פחות מעשרה קצת (כלומר תשעה) חייב על הנזק. ובאמת צריך לאמוד את הגובה של הבור האם יוכל להזיק או לא. אלא שהמשנה אומרת שבור תשעה טפחים הוא כבר ראוי לנזקין ואין צורך לאמוד אותו, אבל מתשעה ומטה יש לאמוד כל מקרה לגופו (חידושי הראב"ד).

תא שמע הכהו על עינו וכו': אבל אם היכהו 'כנגד עינו' כלומר היכה על הקיר כנגד העין של העבד ובגלל הבהלה מהמכה התעוור העבד, וכן כיוצא בזה באוזנו ונתחרש, העבד לא יוצא לחירות. לכאורה טעם הדבר משום שלגבי נזקין צריך לעשות 'אומד', והמשנה 'אומדת' שבהכאה כנגד הקיר לא אמור לקרות עיוורון או חרשות, אלא מזלו הרע של העבד גרם לו את הנזק. ומוכח שצריך אומד לנזקין.

דחייה: לא, משום דאמרין הוא דאבעית נפשיה: אין קשר לאומד. אלא הסיבה שהעבד לא יוצא לחירות כי אין אפשרות כלל להיות חרש בהכאה על הקיר, רק שהעבד הפחיד את עצמו וגרם לעצמו חרשות.

כדתניא המבעית את חבירו: תקע בשופר באוזנו של חבירו והזיק אותו - פטור מדיני אדם, משום שחבירו הפחיד את עצמו והתווקע עשה רק 'גרמא'. אבל אם הוא תפס אותו ותקע לו באוזנו חייב (כי אז הוא לא התחרש בגלל הפחד אלא בגלל הקול עצמו. מרדכי).

ת"ש חמשה דברים: חמשת התשלומים (נזק צער ריפוי שבת ובושת) שמשלם המזיק לניזק, בית דין אומדין אותו כמה עליו לשלם, והמזיק משלם לו מיד.

הכרייתא מצינת שלגבי 'ריפוי' ו'שבת' בית דין אומדים כמה הוצאות יהיו לו בעתיד עד שהוא יגמור להתרפאות, ואת זה המזיק משלם מיד.

ואם אמדו אותו לסכום מסויים אבל הניזק היה 'מתנונה והולך' כלומר מכחיש ומאריך בטיפולים, לא מוסיפים לו כסף יותר ממה שאמדו אותו (כי האומד היה נכון והורע מזלו. יש"ש). וכן להיפך אם הוא הבריא מוקדם מהצפוי, לא מורידים לו מהסכום (כי האומד היה נכון ומהשמים ריחמו עליו).

מוכח שבית דין עושים 'אומד לנזקין'.

דחיה: למימד גברא: לא היה לנו ספק שבית דין צריכים לאמוד כמה 'חולי' הגיע לניזק מחמת המכה (באיכות ובכמות), אבל הספק שלנו הוא האם בית דין צריכים לאמוד את החפץ שאיתו היכה האם הוא היה ראוי למכה שקרתה או לא.

ת"ש שמעון התימני אומר וכו': אכן הגמרא מסיקה שצריך אומד. (יש לציין: שגם רבי עקיבא מודה שצריך אומד, וכל המחלוקת היא רק האם ניתן לסמוך על העדות של העדים כדי לאמוד את האגרוף, או שצריך להביא אותו לבית דין כדי שבית דין בעצמם יאמדו אותו. חידושי הראב"ד)

אמר מר - אמדוהו והבריא נותנין לו כל מה שאמדוהו: מכאן יש ראייה לדברי רבא שאמר - נחבל שאמדו אותו ליום מחלה שלם ולבסוף הוא הבריא באמצע היום וחזר לעבודה, נותנים לו תשלום על יום עבודה שלם. כי האומד היה נכון אלא שמהשמים ריחמו עליו.

למדנו במשנה: רקק והגיע בו הרוק... משלם ארבע מאות זוז:

אמר רב פפא: דוקא אם הרוק נגע בגופו, חייב היורק לשלם. אבל אם הוא נגע בבגדו, פטור.

קושיא: וניהוי כי בייש בדברים: מדוע אם הוא נגע בבגדו פטור, הרי זה כמו אדם שבייש את חברו בדיבור. ואפילו שהוא לא נוגע בגופו לכאורה עליו להיות חייב.

תירוצ: אמרי במערבא: מכאן מוכח שהמבייש בדיבורים פטור. (אמנם הדבר אסור באיסור חמור, אבל המבייש פטור מתשלומים).

למדנו במשנה: לדעת תנא קמא 'הכל לפי כבודו' ככל שהמתבייש מכובד יותר הבושה שלו גדולה יותר, לדעת רבי עקיבא עני שבישראל אינו נחשב כעני, אלא הוא נחשב לגבי בושת כמו עשיר שירד מנכסיו.

איבעיא להו: האם תנא קמא סובר שהסכום שהמשנה קבעה על בושת הוא הגבוה ביותר, ואם כן לגבי המבייש עני הוא נוקט 'לקולא' דהיינו שיש לשלם לו פחות. או שהוא סובר שהסכום שנקבע הוא הנמוך ביותר, אבל לעשיר יש לשלם יותר וזוהי 'חומרא' על המבייש שישלם יותר.

תא שמע מדקאמר ר' עקיבא: רבי עקיבא סובר שלעני יש לשלם כמו עשיר שירד מנכסיו, ולאחר מכן המשנה מביאה את המעשה באחד שפרע ראש של אישה עניה בשוק (שהרי לאחר מכן היא סכה את ראשה בשמן שבשברי הכד), וחייב אותו רבי עקיבא לשלם ארבע מאות זוז.

אם תנא קמא היה נוקט לחומרא - מדוע רבי עקיבא לא הוסיף לה יותר מארבע מאות? והרי לשיטתו את העני שבישראל יש להחשיב כעשיר, כלומר לתת לו יותר מהסכום המינימאלי. אלא בהכרח שתנא קמא נוקט לקולא - כלומר שהסכום של המשנה הוא הסכום הגבוה ביותר ולעני יש לתת פחות, ועל כך חולק רבי עקיבא שגם עני מקבל כמו עשיר, ולכן הוא חייב אותו לשלם לאישה העניה את מלא הסכום.

למדנו במשנה: ומעשה באחד שפרע ראש האשה.. אמר לו רבי תן לי זמן, ונתן לו.

קושיא: ומי יהיבין זמן וכו'.

תירוץ: כי לא יהיבין ליה: דווקא לחבלה לא נותנים זמן בגלל שהמזיק חיסר את הממון של הניזק. אבל לגבי בושת שהוא לא גרם לו נזק ממוני, נותנים זמן.

*

למדנו במשנתנו - שמרה עומדת על פת חצירה וכו' החובל בעצמו אף על פי שאינו רשאי פטור וכו':

קושיא: והתניא: והרי למדנו בברייתא שאמר רבי עקיבא לאותו אדם (ששמרה עומדת על פתח חצרה) - 'צללת במים אדירים והעלית בידך שברי חרסים' כלומר

יגעת לפטור את עצמך ולא העלית בידך כלום, לפי שאדם רשאי לחבול בעצמו. ואילו במשנתנו נאמר שאדם אינו רשאי לחבול בעצמו.

רבא מתרץ: משנתנו עוסקת בחבלה, שאסור לאדם לחבול בעצמו, ואילו הברייתא עוסקת בכושת, שמותר לאדם לבייש את עצמו.

קושיא: **והא מתניתין**: והרי משנתנו עוסקת בכושת (= לגבי אותו אדם שבייש אשה), והמשנה שם אומרת שאדם אינו רשאי לחבול בעצמו, ומשמע שאף לבייש את עצמו אסור.

תירוץ: **הכי קאמר ליה**: כך אמר רבי עקיבא לאותו אדם – לא צריך לומר שלגבי כושת שאדם רשאי לבייש את עצמו הרי שאם מישהו אחר בייש אותו חייב, אלא אפילו החובל בעצמו שאינו רשאי, הרי שאם בא מישהו אחר וחבל בו חייב, ואינו יכול לומר שהרי הוא כבר חבל בעצמו ואינו מקפיד על כך ומדוע תחייבו אותי? אלא הוא חייב לשלם לו על החבלה.

קושיא: **ואין אדם רשאי לחבל בעצמו**? והרי למדנו בברייתא – אדם שנשבע לעשות רעה לעצמו ולא עשה, חייב קרבן שבועה על שעבר על שבועתו, שנאמר "או נָפַשְׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבִטָּא בְּשָׁפְתַיִם לְהָרַע אוּ לְהִיטִיב", כשם שכוונת הפסוק להטבת רשות דהיינו שנשבע לעשות לעצמו טובה המותרת לו ולא האסורה לו (שאם נשבע לבטל מצווה אין שבועתו חלה), כמו כן מדובר בהרעת רשות דהיינו שנשבע לעשות לעצמו רעה המותרת לו. ע"כ הברייתא. משמע שמותר לאדם לחבול בעצמו שהרי הברייתא קוראת לזה 'הרעת רשות'.

תירוץ: **אמר שמואל**: להרע לעצמו הכוונה שנשבע לשבת בתענית, ואין בזה איסור, אבל באמת אסור לאדם לחבול בעצמו.

 בהמשך הברייתא הנ"ל (שלא מובאת כאן בגמ') נאמר שהנשבע להרע לאחרים ולא הרע להם פטור, לפי שאין לאדם רשות להרע לאחרים. ע"פ זה הגמ' מקשה כעת:

דכוותה גבי הרעת אחרים: אם הברייתא עוסקת שהוא נשבע לשבת בתענית, א"כ המשך דברי הברייתא לא מובנים, שהברייתא אומרת בסיפא שאם נשבע להרע לאחרים ולא הרע להם פטור, וכי אדם יכול להישבע להושיב אחרים בתענית?

תירוץ: **אין**: מדובר שהוא נשבע לסגור אותם בחדר ללא אוכל.

קושיא: **והתניא**: והרי למדנו בברייתא ש'הרעת אחרים' הכוונה לחבלה ממש ('אכה את פלוני ואפצע את מוחו') ולא למניעת מאכל, וא"כ חזרה הקושיא מדוע ר"ע אמר שאסור לאדם לחבול בעצמו ואילו בברייתא נאמר שאדם יכול להישבע להרע לעצמו דהיינו לחבול בעצמו.

מחמת הקושיא הגמ' חוזרת בה מהתירוץ 'הכי קאמר ליה' ומתרת תירוץ אחר:

אלא וכו': אלא האם מותר לאדם לחבול בעצמו או לא זהו דין שנחלקו בו התנאים, ובזה נחלקו ר"ע והברייתא, שלדעת ר"ע אסור ולדעת הברייתא מותר.

שאלה: **מאן תנא וכו'**: מיהו התנא שסובר כמו ר"ע שאסור לאדם לחבול בעצמו? אי אפשר לומר שזהו ר' אלעזר שהסביר את הפסוק "וְאֵךְ אֶת דַּמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדַרְשׁ" שהכוונה שאדרוש את דמכם אם תהרגו את עצמכם (= כלומר ונאמר שכשם שאסור לאדם להרוג את עצמו כך אסור לו לחבול בעצמו), לפי שיתכן לומר שהריגה חמורה יותר מחבלה.

אלא האי תנא הוא דתניא: מצווה לקרוע על המת ואין בזה משום 'דרכי האמורי', ואמר רבי אלעזר שהמקרה על המת יותר מדאי לוקה משום שעבר על איסור 'בל תשחית'. ואם אסור להשחית את בגדיו כל שכן שאסור לו להשחית את גופו, ומכאן שר' אלעזר סובר שאסור לאדם לחבול בעצמו.

דחייה: **ודלמא וכו'**: יתכן שבגדים חמורים מחבלה, לפי שזהו הפסד שאינו חוזר, אבל חבלה אפשר לרפא. **כי הא דרבי יוחנן וכו'**: וכמו שר' יוחנן היה קורא לבגדים 'מכבדותא' לפי שהם מכבדים את האדם, ורב חסדא כשהיה הולך בין הקוצים היה מגביה את בגדיו והיה אומר - הגוף יכול להתרפא משריטות הקוצים אבל הבגדים לא. נמצא שבגדים יותר חשובים מגופו של האדם.

אלא האי תנא הוא דתניא: אלא התנא שסובר כר"ע הוא רבי אלעזר הקפר שהסביר את הפסוק שנאמר לגבי נזיר "וְכִפֹּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ", שחטאו היה שציער את עצמו מלשתות יין, ואם המצער את עצמו מן היין נקרא 'חוטא' כל שכן שהמצער את עצמו בתענית ואינו יכול לאכול כל דבר נקרא 'חוטא'. ומכאן שלדעת ר"א הקפר אסור לאדם לחבול בעצמו שהרי הוא מצער את עצמו.

*

למדנו במשנתנו - והקוצץ נטיעותיו של חברו אף על פי שאינו רשאי פטור, אחרים חייבין:

תני רבה בר בר חנה ברייתא קמיה דרבי: רבה בר בר חנה שנה ברייתא לפני רב: אדם שטוען לחבירו - 'שורי הרגת, נטיעותי קצצת!' וחבירו עונה לו - 'אתה אמרת לי להרוג את השור, אתה אמרת לי לקצץ את הנטיעות!' הדין הוא שחבירו פטור.

אמר ליה: אמר רב לרבה בר בר חנה - א"כ לא השארת חיים לשום בריה, כלומר כל אחד שיהרוג את שורו של חברו או שיקצוץ את נטיעותיו יטען 'אתה אמרת לי לעשות זאת' ויפטר מלשלם, וכי **כל כמיניה?** כלומר וכי יש לו נאמנות לטעון כך? בוודאי שלא!

א"ל איסמיה? אמר לו רבה בר בר חנה - האם אמחק את הברייתא הזאת ולא אלמד אותה יותר?

א"ל לא, תתרגם מתניתך וכו': ענה לו רב - אל תמחק, אלא תבאר את הברייתא שמדובר בשור שהמית ועומד להריגה ובאילן של עבודה זרה העומד לקציצה.

אי הכי וכו': א"כ מה טוען בעל השור והאילן לחבירו? והרי הם עומדים להריגה וקציצה.

דא"ל אנא בעינא למיעבד: בעל השור והאילן טוען לו - 'אני רוצה לעשות את המצווה' כלומר שתובע ממנו שישלם לו על שלקח ממנו את המצווה להרוג את השור ולקצוץ את האילן. (= יש מצווה מן התורה לקצוץ אילן אשירה, שנאמר **"וְאֲשִׁירֵהֶם תִּגְדְּעוּן"**. וכן יש מצווה להרוג שור שהמית וכל דבר שיש בו סכנת נפשות, שנאמר **"רַק הַשָּׁמֶר לָךְ וְהַשָּׁמֶר נִפְשְׁךָ מֵאֵד"**).

דתניא: וכפי שלמדנו בברייתא - נאמר לגבי מצוות כיסוי הדם **"וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יִצוּד צִיד חַיָּה אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֶאֱכַל וְנִשְׁפָּךְ אֶת דָּמּוֹ וְכִסְּהוּ בְּעֶפֶר"**, ומכאן לומדים שמי ששחט עליו מוטלת המצווה לכסות את הדם, ומעשה באחד ששחט ובא חברו וכיסה את הדם וחייבו רבן גמליאל לשלם לשוחט 10 זהובים. ומכאן שמי שחוטף את המצווה של השני עליו לשלם לו על כך.